

ABONNEMENT
Pays étrangers
Pour un an: 2 Dolars
Edition spéciale: 3 Dolars.

ADRESSE
"İctihad," Constantinople
Téléph: St. 865
xxvième ANNÉE
1 Avril 1931

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca
İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ
No: 318

ABONEMAN:
Seneliği [24Nusha] Türki-
ye için 2 1/2, Âlâ kâğıd-
lı 5 Liradır

İDAREHANESİ
Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi:
1904 — Genève.
Yirmi altıncı sene
1 Nisan 1931

Dr. GUSTAVE LE BON UN YENİ BİR ESERİ :

Bir Tarih felsefesinin 'ilmî esasları

[Bases scientifiques d'une philosophie de l'Histoire]

Paris de intişar eden ve Fransa'nın *Times* i olan *Le Temps* gazetesi 9 mart 1931 tarihli nushasının ilk sahifesinin sütunlarını bu kitaba tahsis etmiştir. Gerek kitab, gerek müellifi hakkında en kıymetli, en mu'teber hüküm ve takdirlerle dolu olan bu vesika kâdim muhibbimiz, Haydar Rif'at Bey efendi tarafından terceme edilerek gönderilmiştir. Okuyucularımıza, sevinçle, arz ediyoruz :

«DEMOCRATIE» VE TARİHİN FELSEFESİ

Démocratie ne dir ?

'Âmmenin kabulüne bu derece mazhar olmuş ve fikirler üzerinde bu kadar te'sir yapmış kelimeler azdır. Bir kelime ki, herkes kullanır; siyaset 'aleminde hatibler, ve muharrirler bunu her an zikr ederler. Büyük müverrihler buna da'ir fasıllar, bablar, cildler tahsis etmişlerdir. Herkes onu bilmek zehabındadır. Bununla beraber bu kelime tam ne ifade eder? ma'nası ne dir ?

Bütün ömrünce kelimelerin kendilerini bir tarafa bırakarak içtima'i tekâmülün esrarına nufuz etmeye çalışmış olan nadir bir filozof, Dr. Gustave Le Bon, halk kütlelerini mutala'a veya idare ile me'lufiyetlerini ve bu sebebden mes'eleyi en iyi tedkik etmek mecburiyetinde kalmış olacaklarını tahmin ettiği ba'zı zevatın bu kelimedenden ne murad ettiklerini öğrenmek istemiştir.

Bilhassa Mussolini nin, G. Clemenceau nun, Herriot nun mutala'alarını sormuş ve aldığı cevapları, 'adeta bunlardan, yarım 'asırdan fazla bir zamandır Peyapey yaptığı müşahedelere lâayık muhteşem bir abide vücade geti-

rerek « bir Tarih felsefesinin 'ilmî esasları » namı altında yeni bir cildi nazarı istifademize koymuştur.

'Aynı zamanda hatib ve muharrir olan, Clémenceau dan vuzuhi seven i'tiyadı ile mütenasib açık, kat'i bir cevap beklenir.

Müşarünileyhin Doktora mektubu şudur :

« Mürebbi'i efkar efendim

« Her suretle takdirlere seza bir adamsınız. Fakat « benden istediğiniz. vus'ü kudretimin haricindedir . « Kitaplar yazmayı te'emmül edecek vakit buluyorsunuz « ve ben bu kitablarnız sayesinde bir çok fikirlerimi tas- « hih edebildiğimden hakkınızda minnetlerimi muhafaza « ediyorum .

Benden demokrasiyi ta'rif etmemi istiyorsunuz : fazla değil ! Kafamı patlatdıktan sonra vasil olabildiğim netice şu dur : Milletin hey'eti mecmu'ası târafından kabul ve tatbik olunabilecek şekilde, 'umumi istikametlerden, hareket noktalarına 'avdet etmek üzere, aşağı tabaka zekâlarının artması yüzünden süzülmüş yukarı tabaka zekâlarının çoğalmasındır. [1]

hayranınız
G. CLEMENCEAU

Herriot nun mektubu şudur :

« 'Aziz üstadım,

« Ben ki radikalım, benim nazarımda demokrasi cem-

[1] Bu 'ibaredeki vuzuhsuzluk aslına raci'dir. [İctihad]

« İyyete, Tabi'at tarafından değil, 'akl ve hikmet tara-
 « fından verilen hak fikrini mal etmek usulüdür; yahud-
 « da ahlâk ile siyaseti birbirile imtizaç edecek suretde
 « yaklaştırmayı aramak mecburiyyetinde olan bir idaredir »

Hürmetkârlarınız
 HERRIOT

Mussolini nin demokrasi ta'rifi şu dur :

« Aziz üstad,
 « Mektubunuzun cevabıdır : demokrasi halka, hâkim
 « kendisi olduğu kuruntusunu veren veya vermeğe çalı-
 « şan bir hükûmetdir. Bu Kuruntuya vücud verecek vasıta-
 « lar devirlere ve kavmlere göre tehalûf eder, fakat esas
 « ve hedefler değişmemiştir. Benim açıkca fikrim budur.
 « Bu güzel fırsattan istifade ederek size muhlisane se-
 « lâmlarımı iblâğ ederim. »

MUSSOLİNİ

Bu suretle Fransa Akademisinin ve Littré nin ta'riflerinden uzaklardayız.

Fransız Akademisi: « demokrasi, halkın ha-
 kımıyet sürdüğü bir hükûmetdir. » der. Littré
 bu cümleyi tekrarlar ve onunla beraber şunu :
 « hür ve bilhassa musavvâtî bir cem'iyetdir ;
 içinde halk 'unsurunun nufuzu galibdir. », daha
 sonra da şunu 'ilâve eder : « içinden müesses
 her nevi' zâdegân sınıflarını atan bir cem'iy-
 yetdir. » Bu ta'rifler, fransızca kamusları için
 kifayet etseler de Doktorun 'su'alleri üzerine
 muhabirlerinde uyandırdığı fikirlerden uzak
 düşüklükleri meyandadır.

Acaba bu babda Doktorun kendisi ne mu-
 tala'adadır ? O, bu cevapları şarh ederek: « de-
 mokrasi gibi, 'âmmece kullanılan kelimelerin,
 bunları her gün dillerinden düşürmeyen muh-
 telif devlet adamlarına göre muhtelif ma'nalar
 ifade ettiği » neticesini tesbit ettikten sonra
 şunları 'ilâve etmektedir .

« Yalnız 'ilm sahesindedir ki, "asırlarca veri-
 len emekler neticesinde, 'umum tarafından 'ay-
 nı suretle kabul edilmiş bir lisan teessüs etmiş-
 dir. Her fırkanın ve mütemeddin her milletin
 adamları fennî ta'biratı 'aynı ma'naya alırlar.
 Fen bahusus kemiyyata, ya'ni ölçülebilen me-
 yada ta'allûk eder; halbuki his 'âlemi, 'i'tikad
 âlemi keyfiyyetlerin haricine çıkmamıştır. »

« Tarih, keyfiyyat içinde kaldıkça, ya'ni
 'ilmi esaslara istinad edemedikçe, münhasıran
 muharririn lisanı, hissi, i'tikadî ile tefsir
 edile gelmiştir. »

Bu i'tibar iledir ki demokrasi ta'birinin
 her tefsiri bizzarur ayrı düşecek ve daha uzun
 müddet, zamanlara.. 'adetlere.. ve şahsî telek-

kilere göre en muhtelif ma'nalara delâlet
 edecektir.

Yine Doktor G. Le Bon diyor ki :

« Müt'e'addid keşflerin saçdığı nurlara rağ-
 men Tarihi büyük hadiselerin ma'naları henüz
 kâfi derecede tevezzuh etmemiştir; su'allerin
 ekserisi cevabsız duruyor . Esatiri halk eden
 büyük bürsam mecnunları, bütün bir Tarihde
 ferman ferma'olan muhtelif aliheleri nasıl do-
 ğurabilmişlerdir ? Şe'ni, gayri şe'niden nasıl
 çıkmıştır ? Kavmlere müt'e'allik iradeler
 nasıl doğub nasıl tahavvül etmektedir? Kavm-
 lerin hayatında müşterek hataların rolü 'aklın
 rolüne neden tefevvuk ediyor ? »

« Şayed Tarih karanlıklarla ve hayalî tef-
 sirlerle dolub taşıyorsa, bu kendisinin haki-
 katde he'yeti mecmu'ası hayatı teşkil eden
 esrarengiz hadisatdan ba'zılarının tecellisi de-
 mek olmasından neş'et eder. Tarihin anlaşılma-
 sı için hayatın anlaşılması lâzımdır. Bu eserde
 hayata hâkim olan kanunlardan bahs edişi-
 mizin sebebi bu dur. »

Dr. bu sözlerden sonra şu neticeye varıyor:

« Tarih bilgisini biraz derinleştirmek için
 insanı muhitinden ayırmamak, onu bil'akis
 bir taraftan kendisi kemal noktasında bulun-
 duğu diğer mevcudların uzun silsilesinde bu-
 lundurmak, diğer taraftan da tecelliyatından
 ancak bir cüz'ünü teşkil ettiği dünyaya da
 merbut tutmak lâzımdır. Bu mülâhazadır ki
 bizi, Tarihe yabancı görünen fakat hakikatde
 onun esaslarını teşkil eden mevzu'ları tedkika
 sevk etmiştir. »

Eserin bütün ilhamı tarzı şu bir kaç satır
 da mündemicedir. Bunda mütala'a edilen mev-
 zu'ların vus'atını, ayrıldığı şu 'umumi altı bah-
 sin serlavhaları gösterir :

Birinci kitab: Kâ'inatın bu günkü felsefe-
 si. Dünyanın 'adem istikrarı ve tekâmülü.

2 inci kitab : Tarihin muhtelif telekkiya-
 tı — şu bablarla: — I, Tarihin hayalî, dinî,
 felsefî telekkileri; II, Tarihi ta'mimler; III, Ta-
 rihde hata mende'lah: evvelden görülebilecek
 ve görülemeyecek hususlar; IV, Tarihde tenkid
 şimesi.

Üçüncü kitab: Tarihin 'ilmi ihyası.

Dördüncü kitab: Tarihi yaratan 'unsurlar.

Beşinci kitab: Ekvamın hayatını muhtelif
 kısımlara ayıran 'unsurlar — şu bablarla : —
 I, i'tikadların inhitat ; II, Siyasî kurun-
 tular ; III, Günün müsavvât fikirleriyle zekâ .

nın artan musavatsızlığı arasındaki ihtilâflar, IV, Kalabalıkların bu günkü rolti.

Altıncı kitab : Tarihî yeni 'ainilleri.

Doktor Le Bon Tarih telekkisi hakkında G. Hanotaux nun ne fikirde olduğunu öğrenmek istemiş ve bu ma'ruf müverrihden şu cevabı almıştır :

'Aziz dostum ben kudreti balige ve rebbani kelimelerini Pascalın, Bossuet nın anladıkları ma'nada anlarım. Fakat bana Tarih öğretmiştir ki, medeniyet ancak ilâhi bir mefkûreye, ya'ni bir yaratıcıya, ahlak kanununun yapıcısına iman taşıyan kavmlerde olabilir. 'İlm her iki sırrı, khalkate ve ruha müte'allik sırları örtüldükleri karanlıklardan çekip çıkarabilmiş midir?

'Alim olmadığımın biliniyorum. Fakat nazarımda nizami 'alem ve ahlak her şey'in fevkinde olduğundan atalarımızın isrine ve insan cemiyetlerini teşkil ve muhafaza eden 'akide'lere sadık kalıyorum.

Moskovadan korkuyorum.

Size 'afiyet temenni ederim.' Bu mes'eleleri ta'mik ediniz. Korkmayınız ! Beni ihlâskâr dostunuz olarak kabul buyurunuz.

Doktorun buna cevabı :

Bossuet zamanında anlanması pek kolay olan dünya, bu gün çok mufassal ve mu'dildir Tarihîn felsefesi metninde ittifak edemediğimiz nokta, gördüğümüz vechile pek büyüktür. Fakat bu tam bir ahlak değildir, çünkü kavmlerin hayatını sevk ve idare için bir mefkûrenin vücuduna luzum noktasında mütefakız.

Esasları tevehhümlere müstenid olmakla beraber dinî mefkûre bu güne kadar en kuvvetli kalmıştır.

Filvaki Tarih gösteriyor ki, yeni ilâhlarla beraber yeni medeniyetler doğmuş ve medeniyetler ilâhlarının üfulünden sonra paydar olamamışlardır.

Doktor'un tefekküratında, tedkikatında istikbale müte'allik fütur verici neticelere vardığı zan olunursa pek aldanılır. Kitabını lâyenkati'terakki etmekde olan 'ilmin na mütenahi suretde artmış olan neticelerine imanını şu suretle bağlamakdadır :

'Şübhe yok ki 'ilm daha taharriler devrindedir: fakat gireceği yolu her gün daha aydın görmektedir. Gayri melhuz keşfiyyatın nufuzu altında dünya hiç misli görülmemiş bir sür'atle ilerlemektedir. Fikri beşer bir 'asırdan az bir zamanda kendine takaddüm

eden sekiz bin yıllık Tarih devresinden daha fazla istihalat geçirdi. Şimdiden yapılmış olan bu fuhata bakılırsa, 'ilmin her gün bir az daha ziyade nufuz ettiği meçhul muntaka, 'azemetini bu günden tahmin etmek kabil olan bir çok esrarı bize hal ve ifşa edecektir. >

İmdi bu günkü insanlık Tarihden evvelki devirlerin ibtida'i mahlukatdan ne kadar farklı ise istikbalde de bu günkü insanlıktan o kadar farklı bir insanlık tahayyül edebiliriz. Şübhesiz, bu bir hayaldir, fakat bu hayalin hakikatle münasebeti, dünyaya bu güne kadar hâkim olan diğer hayallerden daha fazladır ve halbuki bunları bile levm edemeyiz, çünkü insanı vahşetden medeniyete yükselten onlar olmuştur. > 'İlmin bu nikibinliğini ta'zim edelim. Çok derinden muhtel olan cem'iyetlerimiz tahkim olunmaya çok muhtacdır.

23-3-931

HAYDAR RİF'AT

LORD BYRON'UN ESERLERİ

Lara(1814).—'Umumiyetle Lara, Korsan in bir maba'dı gibi telekki olunur.

— Bir çok seneden beri ortada olmiyan Lara şatosuna 'avdet eder. Kendisile beraber Kaled namında bir « page » dan, bir nedimden başka bir kimse getirmez, ve ona, yalnız onun anladığı bir lisanda emrlar verir. Byron yine, kendi hissiyyatını vererek, fakat bunlara bir çok sırlar 'ilâve ederek Lara yı tahlil eder. Lara nereden geliyor? Kimdir? bu kara malihulyası niçin? Neden ileri geliyor ki geceleri, mehtabda, şatosunun galerielerinde doluyor, birdenbire korkunç feryadlar ediyor, yalnız nediminin sesinin ve ihtimamlarının kurtardığı bir buhran ile kendinden geçerek taşlıkların mermeri üzerine düşüyor? Bu Byron un René [*] sinin enmuzecidir ki bütün müfrit ihtirasların esiri olmuş ve 'acib rü'yalar görürken uyanmıştır.

[*] René, Chateaubriand ın en güzel eserlerinden biridir. Müellif kahramanının ismi altında kendisini sahneye koyar. [1805] Werther den çıkan René, na-mütenahilik hissi mübhemi içinde ezilen, şe'niyyet den bıkılmış, 'akim arzularla yipranır, şe'niyyetin bu arzulara karşı arzettiği engellerden acı şikâyetlerde bulunur hasta ruhların enmuzecidir.

A. D.